

Natura juridică a excepțiilor procesuale, în general, și a excepției lipsei calității procesuale în procesul civil, în special

The legal nature of procedural exceptions, in general, and the exception of lack of procedural quality in civil proceedings, in specific

drd. **Andreea Marcela PRAJA (HERDEAN)***

Universitatea de Vest din Timișoara

Facultatea de Drept

Abstract

The article analyzes the legal nature of the exception of the lack of civil procedural quality in the civil process, starting from a few questions.

As a preliminary, we must determine what a defense, lato sensu, in a civil process means from a legal point of view. This meaning of the notion is considered by the provisions of art. 31. C. pr. civ., when referring to legal defenses.

On the other hand, we will analyze the notion of defense stricto sensu which, among all defenses, only covers those means by which objections are invoked against the substance of the claim deduced from the judgment.

Next, we must answer what the exceptions are, in a narrow and technical procedural sense, by referring to the notion of procedural defense.

Finally, before establishing the legal nature of the procedural quality, it is necessary to make a delimitation between substantive defenses and substantive procedural exceptions.

The result of the study will lead to the determination of the legal nature of the exception of the lack of procedural quality, however, to determine it, we will study what kind of deficiencies we can invoke within the substantive procedural exceptions and what constitutes a simple substantive defense.

Keywords: *defenses in fact; procedural exceptions; substantive exceptions; procedural quality; legal nature.*

Rezumat

În articol se analizează natura juridică a excepției lipsei calității procesuale civile în procesul civil, pornind de la câteva întrebări.

Cu titlu preliminar, se impune să stabilim ce înseamnă din punct de vedere juridic o apărare, lato sensu, în cadrul unui proces civil. Acest sens al noțiunii este avut în vedere de dispozițiile art. 31. C. pr. civ., atunci când face referire la apărări în justiție.

Pe de altă parte, vom analiza noțiunea de apărare stricto sensu care, dintre toate apărărilor, vizează numai acele mijloace prin care se invocă obiecțiuni împotriva fondului pretenției deduse judecării.

În continuare, trebuie să răspundem ce sunt excepțiile, în sens restrâns și tehnic procesual, prin trimitere la noțiunea de apărare procedurală.

În final, înainte de stabilirea naturii juridice a calității procesuale, se impune să realizăm o delimitare între apărărilor de fond și excepțiile procesuale de fond.

Rezultatul studiului va conduce la determinarea naturii juridice a excepției lipsei calității procesuale însă, pentru determinarea acesteia vom studia ce fel de lipsuri putem invoca în cadrul excepțiilor procesuale de fond și ce reprezintă o simplă apărare de fond.

Cuvinte-cheie: *apărări în fapt, excepții procesuale, excepții de fond, calitate procesuală, natura juridică.*

1. Preliminarii

Excepțiile procesuale constituie o instituție fundamentală a dreptului procesual civil, cu importanță atât în plan teoretic, cât și practic. Ele reprezintă un important mijloc de asigurare a respectării legii în procesul civil, având funcții bine definite în ansamblul mecanismului procesual¹.

În acest context, este necesar a se face distincție între excepțiile și apărărilor pe fondul cauzei, reținându-se confuzia creată uneori, atât de doctrină, cât și de practica judiciară, între cele două noțiuni. Așa cum vom arăta în cuprinsul lucrării există o tendință a practicienilor de a lărgi sfera excepțiilor și de a prezenta apărări de fond sub forma unor excepții².

Confuzia pleacă de la faptul că, în general, pentru definirea noțiunii de excepție procesuală se pornește de la noțiunea de apărare. La rândul său, apărarea nu constituie decât una dintre formele în care se poate exercita dreptul la acțiune.

Dreptul la acțiune poate fi privit ca un drept complex de natură procesuală al cărei conținut este format dintr-o pluralitate de prerogative, cum ar fi sesizarea instanței, administrarea probelor, apărărilor și excepțiile, căile de atac etc.³

2. Considerații generale asupra excepțiilor procesuale și a apărărilor de fond

Noțiunea de apărare are mai multe înțelesuri. *Lato sensu*, apărarea desemnează toate mijloacele folosite pentru a se obține respingerea pretenției supuse judecării sau întârzierii

* andreea.herdean93@e-uvt.ro.

¹ D. A. P. Florescu, *Excepțiile în procesul civil*, Editura Universul Juridic, București, 2010, p. 20.

² *Idem*, p. 21.

³ *Ibidem*.

soluționării acesteia. Acest sens al noțiunii este avut în vedere de dispozițiile art. 31 C. pr. civ., atunci când face referire la apărări în justiție⁴.

Stricto sensu, apărarea vizează numai acele mijloace prin care se invocă obiecțiuni împotriva fondului pretenției deduse judecătii, tinzând la respingerea cererii de chemare în judecată. Deci, în sens restrâns, noțiunea de apărare cuprinde numai apărările de fond, nu însă și apărările procesuale (adică apărările ce privesc încălcarea unor norme de organizare judecătorească, de competență sau de procedură)⁵.

Apărările de fond, reprezintă mijloacele de apărare prin care se invocă obiecțiuni contra pretenției deduse judecătii și care tind la respingerea cererii ca neîntemeiată (nefondată), după examinarea fondului dreptului, pe baza probelor administrate⁶.

De pildă, pârâtul chemat în judecată într-o acțiune în revendicare imobiliară, se poate apăra invocând fie uzucapiunea pe cale de excepție substanțială, fie nulitatea titlului reclamantului pe cale de excepție substanțială, fie opunând propriul titlu și solicitând compararea titlurilor etc.

Tot astfel, dacă reclamantul solicită obligarea pârâtului la restituirea unei sume de bani pe care pretinde că i-a împrumutat-o acestuia, pârâtul se poate apăra invocând fie faptul că nu a împrumutat nicio sumă de bani, fie că a primit banii, dar cu alt titlu și nu e ținut să o restituie, fie că a operat compensația legală ori a operat un alt mod de stingere a obligației etc. În acest ultim exemplu, dacă pârâtul ar invoca, însă, prescripția creanței pretinse de reclamant, nu ar mai fi vorba de o apărare de fond, ci de o apărare procedurală, respectiv, de o veritabilă excepție procesuală de fond (excepția de prescripție extintivă).

Apărările de fond pot fi: apărări în fapt, dacă sunt invocate împrejurări de fapt în legătură cu speța respectivă sau apărări în drept, atunci când se invocă anumite dispoziții legale despre care se afirmă că sunt aplicabile în speță⁷.

Practic, apărările de fond în fapt sunt acelea prin care se invocă anumite circumstanțe (împrejurări) de fapt în legătură cu pretenția dedusă judecătii (de exemplu, pârâtul susține că reclamantul nu i-a împrumutat nicio sumă de bani sau susține că banii pe care i-a primit de la reclamant au fost folosiți pentru a-i da unei terțe persoane față de care reclamantul avea o datorie, iar el nu a fost decât cel care a preluat și a înmănat banii, în numele reclamantului; într-un alt exemplu pârâtul s-ar putea apăra că a construit cu bună-credință pe terenul reclamantului deoarece a realizat construcția cu acordul acestuia; într-o răspundere civilă delictuală, pârâtul s-ar putea apăra arătând că prejudiciul s-a produs ca urmare a faptei victimei însăși, descriind împrejurările respective etc.)⁸.

⁴ G. Boroi, M. Stancu, *Drept procesual civil*, ediția a 5-a, Editura Hamangiu, București, 2020, p. 491.

⁵ *Ibidem*.

⁶ G. Răducan, *Deosebiri între excepțiile procesuale și apărările de fond privind ordinea, modalitatea de soluționare și efectele admiterii acestora, în fața primei instanțe de fond*, în *Pandectele Române* nr. 5/2018, p. 22.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

Pe de altă parte, apărările de fond în drept sunt acelea prin care se invocă anumite norme legale sau principii de drept despre care se susține că sunt incidente în raport de pretenția dedusă judecătii, de pildă:

– nulitatea, uzucapiunea, reducțiunea liberalităților excesive etc. invocate pe cale de excepție substanțială;

– invocarea excepției de neexecutare a contractului (art. 1.556 C. civ.);

– beneficiul de discuțiune și de diviziune (art. 2.295, art. 2.298 C. civ.);

– garanția pentru evicțiune (art. 1.696 C. civ.);

– compensația legală (art. 1.616 C. civ.),

– inadmisibilitatea în sens material a exercitării acțiunii în răspundere civilă delictuală, a acțiunii oblice, a acțiunii revocatorii, a acțiunii în repetițiune etc. pe motiv că nu sunt întrunite toate condițiile materiale prevăzute cumulativ pentru exercitarea respectivei acțiuni în justiție;

– remiterea de datorie (art. 1.629 C. civ.);

– principiul reparării integrale în natură a prejudiciului, *pacta sunt servanda*, principiul conversiunii contractului⁹.

Astfel, în cazul introducerii unei cereri prin care, ulterior declarării nulității unei convenții de înstrăinare a unui imobil, s-ar pretinde daune egale cu echivalentul lipsei de folosință a terenului, pârâtul poate formula o apărare de fond în fapt, în sensul că vânzătorul i-a predat folosința bunului în vederea culegerii fructelor, așa încât, deși convenția privitoare la transmiterea proprietății imobilului este nulă, aceasta nu are nicio influență asupra fructelor pe care le-a cules, iar această apărare de fond poate fi întemeiată, în drept, pe prevederile art. 948 C. civ. ori pe principiul conversiunii actelor juridice¹⁰.

Printr-o apărare în fond, pârâtul abordează nu elementele formale ale judecătii ori cele cu privire la exercitarea acțiunii, ci însuși fondul dreptului, tinzând să convingă că cererea reclamantului nu este fondată în drept.

Dacă prin apărarea de fond se combate în tot cursul procesului temeiul de fapt și de drept al pretenției reclamantului, apărarea procedurală sau pe cale de excepție nu pune în discuție temeinicia dreptului subiectiv dedus judecătii, dar nici nu-l recunoaște, urmărind doar paralizarea acțiunii reclamantului, anularea cererii ca fiind lipsită de elementele esențiale, amânarea pentru un viciu de procedură, declinarea competenței către o altă instanță etc.¹¹

Mai exact, potrivit unei opinii din *doctrina franceză*¹² cu care suntem de acord, pârâtul pune în discuție existența sau întinderea dreptului pretins, întrucât: dreptul invocat nu există; deși dreptul invocat există, el nu are întinderea atribuită de reclamant; dreptul subiectiv nu mai există, el stingându-se printr-un mijloc legal.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ G. Boroș, M. Stancu, *Drept procesual civil, op. cit.*, p. 491.

¹¹ D. A. P. Florescu, *op. cit.*, p. 21.

¹² L. Cadet, *Droit judiciaire privé*, ediția a 3-a, Editura Litec, Paris, 2000, p. 1006.

Bunăoară, apărându-se în fond, pârâtul va contesta dreptul invocat de reclamant la repararea prejudiciului, va încerca să demonstreze că obligația contractuală în discuție nu are un fundament legal, deoarece contractul e nul sau că obligația nu mai există, ea stingându-se prin plată, prin compensație legală etc. Firește că, astfel, implicit, este adusă în discuție și partea formală a judecății, dar ceea ce prioritar și esențialmente urmărește pârâtul printr-o apărare în fond este contestarea dreptului reclamantului, a efectelor dreptului ori a pretențiilor formulate¹³.

În unele păreri din doctrină¹⁴ se admite că mai putem utiliza și terminologia de excepție substanțială atunci când invocăm:

– nulitatea (absolută sau relativă) a actului juridic: de altfel, și dispozițiile în materie de nulitate se referă în mod expres la invocarea pe cale de excepție: norma legală a art. 1.247 alin. (2) C. civ. dispune că nulitatea absolută poate fi invocată de orice persoană interesată, pe cale de acțiune sau de excepție, posibilitate prevăzută și de art. 1.249 alin. (1) C. civ. potrivit căruia nulitatea absolută poate fi invocată oricând, fie pe cale de acțiune, fie pe cale de excepție, în timp ce art. 1.249 alin. (2) teza a II-a C. civ. prevede că partea căreia i se cere executarea contractului poate opune oricând nulitatea relativă a contractului, chiar și după împlinirea termenului de prescripție a dreptului la acțiunea în anulare, înțelesul fiind neîndoielnic, acela că se poate invoca oricând excepția de nulitate relativă; la fel, art. 1.223 alin. (2) C. civ. prevede că anulabilitatea contractului nu poate să fie opusă pe cale de excepție când dreptul la acțiune este prescris;

– uzucapiunea: art. 82 alin. (2) din Legea nr. 71/2011¹⁵ prevede expres că în cazul posesiilor începute după intrarea în vigoare a C. civ., dacă erau deschise cărți funciare, până la îndeplinirea condițiilor prevăzute în art. 56 alin. (1), uzucapiunea extratabulară prevăzută în art. 930 din Codul civil își produce efectele de la data introducerii cererii de chemare în judecată prin care s-a solicitat constatarea îndeplinirii cerințelor legale ale acestui mod de dobândire, dacă acțiunea a fost admisă, respectiv de la data invocării excepției uzucapiunii, dacă această excepție a fost admisă;

– reducțiunea liberalităților excesive: art. 1.094 alin. (2) C. civ. prevede expres că reducțiunea poate fi invocată în fața instanței de judecată pe cale de excepție sau pe cale de acțiune, după caz și art. 1.095 alin. (3) C. civ. care prevede că excepția de reducțiune este imprescriptibilă extinctiv;

– totodată, considerăm că este utilizată corect și sintagma excepția de inadmisibilitate (în sens material) care poate fi invocată pentru neîndeplinirea unor condiții de drept material, prevăzute cumulativ, specifice anumitor acțiuni, cum ar fi în cazul acțiunii oblice, pauliene, în repetițiune (întemeiate pe plata nedatorată), *actio de in rem verso* (întemeiate pe îmbogățirea fără justă cauză), în răspundere civilă delictuală etc. Desigur, această

¹³ I. Deleanu, *Considerații cu privire la excepțiile procesuale în contextul prevederilor Proiectului Noului Cod de procedură civilă*, în Revista română de drept privat nr. 4 din 2009, p. 27-58.

¹⁴ G. Răducan, *op. cit.*, p. 22.

¹⁵ Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 409 din 10 iunie 2011, cu modificările și completările ulterioare.

excepție de inadmisibilitate (în sens material) este o veritabilă apărare de fond în drept, care nu trebuie confundată cu excepția de inadmisibilitate (în sens procesual) – excepție procesuală de fond, peremptorie, absolută sau relativă, după caz – la care ne vom referi, pe larg, mai jos.

Raportat la motivele prezentate anterior, apreciem că putem uza în mod corect de terminologia de excepție substanțială (de drept material), pentru unele apărări de fond, care, dacă ar fi admise, atrag în mod direct respingerea ca neîntemeiată a cererii împotriva căreia sunt îndreptate (pun în discuție direct inexistența dreptului subiectiv al reclamantului, lipsindu-l de temeinicie), pe când, în privința celorlalte apărări de fond în drept sau a apărărilor de fond în fapt, este necesară coroborarea și cu alte texte legale sau mijloace de probă, ori chiar cu alte apărări de fond, pentru a se concluziona în final că acțiunea este neîntemeiată (acestea atrăgând indirect soluția de respingere a cererii)¹⁶.

Mai mult, considerăm că teza utilizării noțiunii de excepție substanțială (de drept material) este susținută nu doar de normele la care ne-am referit mai sus, ci și de dispozițiile art. 2.537 pct. 2 C. civ., care prevede că „*Prescripția se întrerupe: (...) 2. prin introducerea unei cereri de chemare în judecată sau de arbitrare, prin înscrierea creanței la masa credală în cadrul procedurii insolvenței, prin depunerea cererii de intervenție în cadrul urmăririi silite pornite de alți creditori ori prin invocarea, pe cale de excepție, a dreptului a cărui acțiune se prescrie; (...)*” și de cele ale art. 2.539 alin. (4) C. civ., „*Dispozițiile prezentului articol se aplică, în mod corespunzător, și atunci când prescripția a fost întreruptă prin invocarea, pe cale de excepție, a dreptului a cărui acțiune se prescrie*”.

În aceste condiții, putem concluziona că noțiunea de excepție substanțială (de drept material) are consacrare legală expresă, chiar dacă trimiterile la aceasta nu se fac întotdeauna în mod direct.

Însă, alteori, considerăm că termenul de excepție se utilizează relativ impropriu, cum ar fi în cazul art. 1.556 privind excepția de neexecutare (*exceptio non adimpleti contractus*), art. 2.294-2.295 C. civ. privind beneficiul de discuțiune, art. 2.298 C. civ. privind beneficiul de diviziune, art. 1696 C. civ. privind excepția de garanție pentru evicțiune, art. 2.203 C. civ. privind beneficiul excepției subrogației (apărare ce poate fi invocată de fideiussor) sau de alte mijloace de apărare ale debitorului¹⁷.

În ceea ce ne privește, apreciem că utilizarea este relativ improprie deoarece noțiunea de excepție desemnează un mijloc de apărare (aspect din perspectiva căruia utilizarea ar părea corectă), însă, este vorba despre o simplă obiecție în drept raportată la pretenția dedusă judecătii, care, în oglindă, nu ar putea fi în toate cazurile invocată și pe cale de acțiune.

De pildă, nu putem investi instanța cu o acțiune având ca obiect constatarea excepției de neexecutare, a excepției garanției pentru evicțiune, a excepției beneficiului de discuțiune sau de diviziune, a excepției de solidaritate a debitorilor sau a fideiussorilor etc., acestea rămânând pur și simplu doar apărări în drept specifice, care pot fi invocate în combaterea unei anumite acțiuni. Pe când, nulitatea absolută sau relativă, uzucapiunea, reducțiunea

¹⁶ G. Răducan, *op. cit.*, p. 22.

¹⁷ *Ibidem*.

liberalităților excesive etc., pot fi invocate atât pe cale de acțiune, cât și pe cale de excepție¹⁸.

Suprapunerea terminologică nu trebuie să implice o confuzie juridică. În dreptul civil, substanțial, termenul excepție are o altă semnificație decât în procedura civilă, bunăoară: excepțiile codebitorului solidar – art. 1.047 C. civ., excepția fidejuratorului – art. 1.653 alin. (2) C. civ., excepția garantului – art. 1.681 C. civ., excepția beneficiului de discuțiune și a beneficiului de diviziune – art. 1.662, art. 1.042 și urm. C. civ. O situație distinctă are excepția de neexecutare a contractului.

Altfel spus, excepția nu este un mijloc tehnic ce aparține exclusiv procedurii civile, dar, în spațiul acesteia, ea are o conotație specifică.

Pe de altă parte, termenul excepție poate semnifica mai mult decât un incident strict procedural și, de regulă, temporar, el evocând, în sens larg o apărare. Pe de altă parte, incontestabil, unele așa-numite excepții sunt de fapt adevărate apărări, de exemplu: excepția de neconstituționalitate, excepția privind ilegalitatea actului administrativ, excepția compensației legale, dacă o asemenea excepție s-ar invoca, excepția prescripției extinctive¹⁹.

Dincolo de un anumit grad de generalizare, excepțiile procesuale sunt apărări, dar se disting de apărările de fond. Astfel, în opinia noastră, în timp ce apărarea de fapt este un mijloc pus la îndemâna pârâtului pentru respingerea acțiunii sau a cererii, excepția poate fi invocată, în condițiile legii și de alți participanți la proces, inclusiv de către instanță sau de către procuror și, pe de altă parte, în suita actelor procesuale, excepțiile procesuale preced apărările de fond, în ceea ce privește momentul evaluării lor²⁰.

Legătura dintre cele două concepte, acțiune și excepție se regăsește în originea ambelor instituții, exprimată clar, în *dreptul roman*, prin *adagiul agere estiam is videtur, qui exceptione utitur: nam reus in exceptione actor est* (de asemenea pare că acționează cel ce invocă o excepție, în aceasta el devenind reclamant).

În opinia noastră, există atât un interes teoretic, cât și practic, în vederea realizării unei delimitări între excepțiile procesuale și apărările de fond, astfel cum vom prezenta în continuare.

Pe de o parte, cu privire la apărarea de fond, prin aceasta pârâtul abordează nu elementele formale ale judecății ori cele cu privire la exercitarea acțiunii, ci însuși fondul dreptului, tinzând să convingă că cererea reclamantului nu este fondată în drept²¹.

Fondul dreptului pune în discuție existența sau întinderea dreptului pretins în una dintre următoarele posibilități: dreptul invocat nu există; deși dreptul invocat există, el nu are întinderea atribuită de reclamant; dreptul subiectiv nu mai există, el stingându-se printr-un mijloc legal. Firește că, astfel, implicit, este adusă în discuție și partea formală a judecății, dar

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ I. Deleanu, *op. cit.*, p. 27-58.

²⁰ G. Boroș, O. Spineanu-Matei, A. Constanda, ș.a, *Noul Cod de procedură civilă – comentariu pe articole*, ediția a 2-a revizuită și adăugită, Editura Hamangiu, București, 2016, p. 647.

²¹ A. Bacaci, *Excepțiile de procedură în procesul civil*, Editura Dacia, București, 1983, p. 10-11.

cea ce prioritar și esențialmente urmărește pârâțul printr-o apărare în fond este contestarea dreptului reclamantului, a efectelor dreptului ori a pretențiilor formulate²².

Apărarea în fond trebuie distinsă de apărarea în general.

Într-o opinie din doctrina românească, apărarea în fond este caracterizată ca fiind antiteza cererii de chemare în judecată²³. Negând însă dreptul sau pretenția reclamantului, pârâțul își protejează astfel propria lui situație juridică. Practic, potrivit acestei opinii, în situația unei apărări în fond sunt prezente două aspecte ale aceleiași chestiuni litigioase: unul negativ – contestarea dreptului reclamantului; altul pozitiv – protejarea propriei situații juridice a pârâțului.

Suntem de acord cu această opinie din doctrină care conduce la concluzia că apărarea în fond este supusă aceluiași condiții de admitere ca și cele prevăzute pentru cererea de chemare în judecată (justificarea unui interes, capacitatea procesuală și calitatea procesuală).

Sunt relevante deci două aspecte ale aceleiași chestiuni litigioase: unul negativ – contestarea dreptului reclamantului; altul pozitiv – protejarea propriei situații juridice a pârâțului. Așa fiind, apărarea în fond este supusă aceluiași condiții de admitere ca și cele prevăzute pentru cererea de chemare în judecată (justificarea unui interes, capacitatea procesuală, calitatea procesuală)²⁴.

Uneori, rezultatul admiterii unei excepții procesuale este identic cu cel al admiterii unei apărări în fond: respingerea cererii. Poate tocmai din acest motiv, astfel de excepții sunt considerate peremptorii sau dirimante, legate de fond, sau chiar apărări de fond. Cu atât mai mult deci, delimitarea apărărilor de fond de excepțiile procesuale este pe cât de anevoioasă, pe atât de necesară.

Deosebirile dintre apărățile de fond și excepțiile procesuale reprezintă o importanță teoretică și practică deosebită. Cunoașterea acestor distincții se impune și din rațiuni didactice și de rigoare științifică. De aceea, evidențiem în continuare cele mai semnificative note distinctive²⁵.

O primă notă distinctivă vizează scopul urmărit de autorul apărării sau al excepției. Într-adevăr, printr-o apărare de fond se tinde la respingerea cererii de chemare în judecată sau, după caz, a unei intervenții principale, a unei cereri de chemare în garanție ca nefondată. Prin excepție, partea care o invocă urmărește fie respingerea cererii, fie doar temporizarea judecării, ocazie cu care admiterea excepției constituie doar o piedică formală pentru instanță de a intra în cercetarea cauzei²⁶.

O altă notă distinctivă vizează tratamentul juridic al apărărilor de fond și al excepțiilor. Primele, vizând temeinicia unei pretenții, pot fi puse în discuția instanței în tot cursul judecării, în sensul că partea se poate apăra discutând în fapt și în drept toate pretențiile părții adverse. Există însă o disciplină procesuală în ceea ce privește folosirea dovezilor sau

²² C. Roșu, *Drept procesual civil. Partea generală*, Editura C.H. Beck, București, 2016, p. 240.

²³ I. Deleanu, *op. cit.*, p. 27-58.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ I. Leș, *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole*, ediția a 2-a, Editura C. H. Beck, București, 2015, p. 380.

²⁶ *Ibidem*.

a altor mijloace de apărare în cursul judecății. În schimb, excepțiile pot fi invocate numai în anumite condiții, iar unele dintre ele doar *in limite litis*²⁷.

În legătură cu regimul juridic al apărărilor de fond, în literatura juridică²⁸ s-a reținut că apărările de fond pot fi cuprinse în întâmpinare sau în notele de ședință, existând și posibilitatea invocării lor verbal oricând în fața instanței, fiind consemnate de către grefier în încheierea de ședință.

Apărarea de fond nu este supusă timbrării (de aceea nici întâmpinarea nu este supusă timbrării), întrucât nu reprezintă o pretenție proprie a celui care o invocă, ci numai un mijloc de respingere a pretențiilor formulate împotriva sa.

De asemenea, apărarea de fond nu poate fi disjunsă de restul pretențiilor, întrucât nu face obiectul unei cereri al cărei mod de soluționare trebuie să se regăsească în dispozitiv și nici al unei judecăți separate de cererile formulate în cauză; totodată, analiza sa este strâns legată de cea a cererii în raport de care a fost invocată.

Apreciem greșită opinia din doctrină regăsită mai sus deoarece, apreciem că, art. 247 alin. (3) C. pr. civ. astfel cum este reglementat, impune părților să invoce toate mijloacele de apărare și toate excepțiile procesuale de îndată ce le sunt cunoscute.

Totuși, aceasta nu înseamnă că părțile sunt lipsite de dreptul de a discuta temeinicia sau netemeinicia dreptului prilejuit dezbaterii cauzei în fond²⁹.

Suntem de acord cu opinia din doctrină³⁰ potrivit căreia actuala reglementare – indiscutabil sursă de ambiguități și de delimitări excesiv de subtile – ar trebui abandonată în favoarea unei concepții dualiste, care să opună pur și simplu excepțiile procesuale și apărările de fond.

Remarcăm existența unor numeroase asemănări între excepții și apărările de fond. Astfel, atât apărarea, cât și excepția sunt o formă de manifestare a acțiunii și trebuie să îndeplinească toate condițiile de exercițiu ale acesteia. Subliniem faptul că, fiind o formă de manifestare a acțiunii, excepția și apărarea nu constituie doar un apanaj al reclamantului și pârâtului. Ele pot fi folosite și de părțile care intervin într-un proces, forțat sau voluntar, cu singura condiție a respectării condițiilor de exercițiu ale acțiunii civile³¹.

Pe de altă parte, ambele sunt mijloace de apărare și pot fi invocate prin întâmpinare, în conformitate cu dispozițiile art. 115 C. pr. civ. Totodată, potrivit dispoziției art. 118 C. pr. civ., în cazul în care pârâtul nu este asistat sau reprezentat de un avocat, își va putea prezenta la primul termen de judecată la care părțile sunt legal citate și pot pune concluzii excepțiile, dovezile și toate mijloacele sale de apărare³².

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ G. Boroi Colectiv, *Noul Cod de procedura civila. Comentariu pe articole*, Editura Hamangiu, București, 2013, p. 87.

²⁹ I. Leș, *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole*, ediția a 2-a, Editura C. H. Beck, București, 2015, p. 380.

³⁰ I. Deleanu, *op. cit.*, p. 27-58.

³¹ D. A. P. Florescu, *op. cit.*, p. 22.

³² *Ibidem*.

Uneori, atât apărările, cât și excepțiile pot împiedica, în măsura admiterii, o nouă sesizare a instanței, pentru că s-ar opune autoritatea de lucru judecat. În cazul apărărilor de fond, este evident că în măsura în care au fost analizate de judecător și acesta a pronunțat o sentință definitivă, nu se mai poate formula o nouă cerere cu același obiect. O situație similară se regăsește în măsura în care litigiul a fost soluționat prin admiterea excepției prescripției dreptului material la acțiune sau excepția autorității de lucru judecat³³.

Nu în ultimul rând, atât excepțiile, cât și apărările pot fi invocate în raport cu toate părțile din proces. Așa cum am precizat, cadrul procesual nu este limitat la reclamant și pârât, în cursul procesului putând interveni și terțe persoane. Apărările și excepțiile pot fi invocate și de aceste persoane sau pot fi formulate împotriva acestora, în egală măsură³⁴.

Mai mult, de regulă, niciunul dintre cele două mijloace de apărare nu este supus timbrajului.

Dar, putem identifica și numeroase criterii oferite pentru a disocia excepțiile procesuale de apărările de fond, subtile neîndoielnic, sunt numai parțial acceptabile: a) apărările de fond pot fi făcute de parte în orice stare a pricinii; excepțiile, sub sancțiunea decăderii, trebuie invocate prin întâmpinare sau cel târziu până la primul termen de judecată; b) acceptarea apărării de fond duce la respingerea acțiunii; acceptarea excepției împiedică instanța – până la rezolvarea ei – să soluționeze fondul; c) hotărârea pronunțată pe temeiul unei apărări de fond, de regulă, dobândește autoritatea lucrului judecat; hotărârea dată ca urmare a acceptării unei excepții, de regulă, lasă neatins fondul cauzei; d) în principiu, apărarea de fond nu poate fi invocată decât de pârât; unele excepții pot fi invocate de oricare dintre părți și de instanță din oficiu; e) adeseori, apărarea de fond se întemeiază pe un drept care ar putea fi postulat și pe cale de acțiune; excepțiile numai rareori pot fi invocate astfel³⁵.

Putem observa că aceste criterii nu sunt deplin lămuritoare, atunci când le raportăm la excepțiile de fond sau cel puțin la unele dintre acestea însă, credem că această delimitare s-ar putea face ținând seama de criteriile exemplificate în continuare.

În primul rând, apărarea în fond aparține în exclusivitate pârâtului în timp ce excepțiile procesuale pot să aparțină și celeilalte părți sau chiar instanței. Este vorba de excepțiile având ca obiect încălcarea unor norme imperative, precum incompatibilitatea, necompetența generală, de atribuțiune sau teritorială exclusivă, autoritatea lucrului judecat ș.a.

În al doilea rând, apărarea în fond este totdeauna posterioară momentului excepțiilor, ea fiind etapa culminantă a confruntării părților, în timp ce excepțiile procesuale premerg apărării în fond, făcând-o uneori inutilă.

În acest sens este și practica instanțelor. De exemplu, cu ocazia soluționării unei cauze instanța a stabilit faptul că, pentru a nu se încălca principiul contradictorialității care guvernează procesul civil, instanțele trebuie să pună în discuția părților, anterior pronunțării,

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ I. Deleanu, *op. cit.*, p. 27-58.

excepțiile invocate (de exemplu, excepția de ordine publică a lipsei calității procesuale pasive) și numai în funcție de modul de soluționare a acestora pot hotărî asupra fondului³⁶.

Într-adevăr, potrivit prevederilor art. 248 alin. (4) C. pr. civ.:

„Excepțiile vor putea fi unite cu administrarea probelor, respectiv cu fondul cauzei numai dacă pentru judecarea lor este necesar să se administreze aceleași dovezi ca și pentru finalizarea etapei cercetării procesului sau, după caz, pentru soluționarea fondului”.

Însă, în opinia noastră, astfel cum s-a arătat în mod corect în doctrină³⁷, această logică a demersului judiciar, această succesiune firească în desfășurarea judecății nu poate fi pusă la îndoială prin referire la art. 248 alin. (4) C. pr. civ., căci, chiar unind excepția cu fondul, dezbaterea în fond rămâne actul final, ulterior administrării dovezilor comune soluționării excepției și fondului.

În *al treilea rând*, apărarea în fond vizează direct și exclusiv dreptul subiectiv ales și pretențiile fundamentate pe acel drept în timp ce excepțiile procesuale pot, cel mult, să aibă o legătură cu dreptul subiectiv ori să-l vizeze implicit.

În doctrină³⁸ s-a apreciat că ar fi un criteriu în plus și faptul că apărarea în fond nu presupune cu necesitate existența unui proces civil, în timp ce excepțiile procesuale sunt esențialmente și prin definiție condiționate de existența unui proces civil.

Nu suntem de acord cu această interpretare deoarece, în opinia noastră, o apărare în fond presupune în mod cert existența unui litigiu.

O altă deosebire se situează la nivelul scopului urmărit de partea care se apără ori invocă o excepție. Potrivit acestui scop, printr-o apărare de fond se urmărește respingerea acțiunii ca neîntemeiată deoarece se discută chiar fondul dreptului dedus judecății, pe când în cazul excepțiilor, dacă sunt admise, împiedică judecătorul de a intra în cercetarea fondului. Admiterea excepției împiedică reclamantul să-și valorifice dreptul său până nu înlătură neajunsul procedural care a constituit obiectul excepției (de exemplu, refacerea actului nelegal, în cazul unui act de procedură nelegal, sau formularea cererii în fața instanței competente, în cazul declinării de competență)³⁹.

Există deosebiri și sub aspectul obligației de timbrare. Regula este aceea potrivit căreia atât excepțiile, cât și apărările de fond nu sunt supuse cerinței de timbrare. Însă, în măsura în care apărarea pârâtului îmbracă forma cererii reconvenționale, are obligația de achitare a taxei judiciare de timbru.

Există obligația de timbrare și în cazul în care apărarea pârâtului îmbracă forma cererii de chemare în garanție. Totodată, în situația apărărilor de fond formulate de terțe persoane care intervin în proces – intervenienții –, există obligația achitării taxelor judiciare de timbru⁴⁰.

³⁶ Decizia nr. 2145/2002, pronunțată de Curtea Supremă de Justiție, Secția comercială, publicată în V. M. Ciobanu, M. Nicolae, *Noul Cod de procedura civila. Comentat și adnotat*, vol. I, ediția a 2-a, Editura Universul Juridic, București, 2016, p. 830.

³⁷ I. Deleanu, *op. cit.*, p. 27-58.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ D. A. P. Florescu, *op. cit.*, p. 23.

⁴⁰ *Ibidem*.

Apărarea în fond poate fi valorificată în tot cursul judecății, în orice mod, nu este atinsă de decăderi, nu este supusă timbrării, se analizează în considerentele hotărârii, atrage soluția respingerii acțiunii ca nefondată⁴¹.

Cu privire la modalitatea de invocare a excepțiilor și a apărărilor, deși pot fi invocate simultan, prin același act de procedură (de regulă, prin întâmpinare) sau – în condițiile legii – chiar ulterior, excepțiile procesuale se soluționează cu prioritate față de excepțiile substanțiale și față de celelalte apărări de fond. Această regulă are și consacrare legislativă, prin art. 248 alin. (1) C. pr. civ. dispunându-se că „*Instanța se va pronunța mai întâi asupra excepțiilor de procedură, precum și asupra celor de fond care fac inutilă, în tot sau în parte, administrarea de probe ori, după caz, cercetarea în fond a cauzei*”⁴².

Mai mult, astfel cum s-a arătat în mod corect în doctrină⁴³, excepțiile substanțiale (și, în general, apărățile de fond) nu pot fi rezolvate anterior reținerii cauzei în pronunțare (fiind intrinsec legate de temeinicia pretenției concrete deduse judecății), în timp ce excepțiile procesuale, doar în mod excepțional, se vor soluționa prin aceeași hotărâre ca și excepțiile substanțiale [atunci când s-a dispus unirea acestora cu fondul în condițiile art. 248 alin. (4) C. pr. civ.], însă, chiar și în cadrul motivării hotărârii, excepțiile procesuale vor avea prioritate deoarece:

– dacă excepția unită cu fondul se admite, hotărârea se pronunță direct în baza acesteia [respectiv, o soluție de anulare, de inadmisibilitate propriu-zisă (când cererea se respinge ca inadmisibilă, urmare a admiterii unei excepții de inadmisibilitate sau a excepției de necompetență generală a instanțelor române ori de necompetență generală pe motiv că cererea e de competența unui organ fără atribuții jurisdicționale) sau de inadmisibilitate generică (când se admite o excepție procesuală de fond: prematuritatea, lipsa de interes, lipsa calității procesuale active sau pasive, prescripția extintivă, puterea de lucru judecat, caz în care soluția va purta denumirea derivată din numele excepției, de pildă, respinge cererea ca prematură, ca lipsită de interes, ca prescrisă etc., dar, ca și categorie, este vorba despre o inadmisibilitate a cererii] fiind inutil ca instanța să mai cerceteze fondul, deci și apărățile de fond, fie ele și excepții substanțiale;

– dacă, însă, excepția procesuală se respinge, abia după ce va motiva această soluție, instanța va proceda la analiza apărărilor de fond și a susținerilor părților, deci, inclusiv a excepțiilor substanțiale, urmând să pronunțe, după caz, o soluție de temeinicie sau de netemeinicie pe fondul cauzei.

Sub un alt aspect, excepția procesuală se invocă „*fără să pună în discuție fondul dreptului*” (art. 245 C. pr. civ.), aspect prin care diferă esențial de excepția substanțială, care interesează exact dreptul pretins de adversar și presupune punerea în discuție a existenței acestuia.

Modalitatea de soluționare diferă și din punct de vedere al actelor de procedură prin care instanța se pronunță asupra mijloacelor de apărare invocate de părți.

⁴¹ P. Perju, *Sinteză teoretică a jurisprudenței instanțelor judecătorești din circumscripția Curții de Apel Suceava*, în *Dreptul* nr. 4 din 1996, p. 86.

⁴² G. Răducan, *op. cit.*, p. 22.

⁴³ *Ibidem*.

Astfel, asupra excepției procesuale instanța va pronunța una dintre cele trei soluții posibile. *Potrivit primei soluții*, va admite excepția, pronunțând, după caz, o încheiere interlocutorie sau o hotărâre.

Astfel, instanța va pronunța direct o hotărâre atunci când excepția (cu caracter peremptoriu, care tinde spre un efect peremptoriu) admisă privește unica cerere din proces sau unicul capăt de cerere principal (deoarece soluția se va răsfrânge automat și asupra capetelor de cerere accesorii, potrivit regulii *accessorium sequitur principale*).

De asemenea, dacă admite excepția de necompetență materială sau teritorială, potrivit art. 132 alin. (3) C. pr. civ., instanța pronunță o hotărâre de declinare a competenței, nesupusă niciunei căi de atac (însă, dacă se admite excepția de necompetență specializată a instanței, se pronunță o încheiere interlocutorie, prin care se decide și trimiterea dosarului la un alt complet specializat ori la o altă secție specializată).

Tot astfel, potrivit art. 132 alin. (4) C. pr. civ., dacă instanța de judecată admite excepția de necompetență și respinge cererea ca inadmisibilă întrucât nu este de competența instanțelor române sau, după caz, este de competența unui organ fără atribuții jurisdicționale, pronunță o hotărâre supusă numai recursului la instanța superioară⁴⁴.

Însă, instanța va pronunța o încheiere interlocutorie, prin care va admite excepția, dar va dispune continuarea procesului în privința capetelor de cerere (principale, eventual și cu cererile accesorii acestora) din acțiunea principală, neafectate de excepție ori în privința cererii reconvenționale, cererii conexe sau cererii de intervenție cu caracter de sine stătător. De altfel, această soluție are și consacrare legală într-un caz particular, art. 66 alin. (4) C. pr. civ. dispunând că „*Intervenția principală va fi judecată chiar dacă judecarea cererii principale s-a stins prin unul dintre modurile prevăzute de lege*” (de pildă, dacă s-a anulat ca insuficient timbrată ori pentru lipsa dovezii calității de reprezentant ori lipsa de semnătură sau pentru lipsa capacității procesuale de folosință sau de exercițiu ori s-a respins ca prematură, lipsită de interes, prescrisă, inadmisibilă etc.).

De asemenea, această soluție este posibilă și atunci când se admite excepția de prescripție parțială, adică a unei părți din creanța pretinsă prin unicul capăt de cerere principal (însoțit sau nu de cereri accesorii), dar dispune continuarea judecării pentru partea de creanță neprescrisă; aceeași este soluția și în cazul în care se admite excepția autorității de lucru judecat parțiale, adică a unei părți din pretenția dedusă judecării prin unicul capăt de cerere principal (însoțit sau nu de cereri accesorii), întrucât funcționează principiul *pars non est in tot* (partea nu e cuprinsă în tot), iar pentru ceea ce nu a făcut obiectul judecării în litigiul anterior, judecarea pe fond nu poate fi oprită. Totodată, instanța va pronunța o încheiere interlocutorie ori de câte ori admite o excepție dilatorie.

O a doua soluție va fi de respingere a excepției, pronunțând o încheiere interlocutorie.

Cea de-a treia soluție va fi de a uni excepția cu administrarea probelor, respectiv cu fondul printr-o încheiere interlocutorie, urmând a se pronunța asupra excepției la finalizarea procesului (în sensul admiterii sau respingerii acesteia), prin hotărârea pe care o va da⁴⁵.

⁴⁴ *Ibidem.*

⁴⁵ *Ibidem.*

Asupra oricăror apărări de fond (în drept sau în fapt), spre deosebire de excepțiile procesuale, instanța se va pronunța numai prin hotărâre.

Cu privire la deosebirile legate de efectele admiterii excepțiilor procesuale față de efectele admiterii apărărilor de fond, sub aspectul efectelor produse, o primă deosebire ar fi aceea că, în timp ce admiterea excepțiilor procesuale împiedică/sting procesul pe fond, în sensul că acesta nu se mai finalizează pe fond (excepțiile cu efect peremptoriu) sau, după caz, amână/dilată procesul, întârziind finalizarea lui (excepțiile cu efect dilatoriu), apărățile de fond impun finalizarea pricinii pe fond și, uneori, chiar demonstrarea inexistenței dreptului pretins prin cererea împotriva căreia se formulează apărățile (fie aceasta cererea de chemare în judecată, cererea reconvențională, cererea de intervenție sau cererea conexă)⁴⁶.

O altă deosebire importantă în planul efectelor constă în aceea că, hotărârea prin care s-au valorificat una sau mai multe apărări de fond (în drept și în fapt) are aptitudinea de a dobândi autoritate de lucru judecat asupra fondului cauzei, dacă este menținută și în calea/căile de atac, după caz, pe când hotărârea prin care s-au valorificat una sau mai multe excepții procesuale cu efect peremptoriu are autoritate de lucru judecat numai în ceea ce privește modul de rezolvare a excepției.

Mai exact, dacă s-ar reitera cererea de chemare în judecată, fără a se aduce niciun element nou în raport cu prima cerere, atunci se va putea opune autoritatea de lucru judecat a hotărârii în privința excepției incidente atât în primul, cât și în următorul litigiu; însă, dacă cererea se reiterează acoperindu-se lipsurile care au generat admiterea excepției în primul litigiu, atunci nu există autoritate de lucru judecat nici în privința excepției admise în primul proces, deoarece aceasta nu va mai fi incidentă în al doilea litigiu, care va putea fi soluționat, după caz, în temeiul altei excepții procesuale posibil a fi incidente sau chiar pe fond.

Așadar, în cazul apărărilor de fond, admiterea unei astfel de apărări echivalează cu respingerea ca neîntemeiată a cererii de chemare în judecată împotriva căreia fusese făcută, respectiv la o soluție care va intra în autoritate de lucru judecat pe fondul cauzei, dacă rămâne definitivă, în timp ce admiterea unei excepții cu efect peremptoriu, va atrage, după caz, anularea cererii sau respingerea cererii ca inadmisibilă (printr-o soluție de inadmisibilitate propriu-zisă sau, după caz, printr-o soluție de inadmisibilitate generică care va purta, însă, denumirea excepției admise – de pildă, respinge cererea ca lipsită de interes/ca prematură/ca prescrisă etc.).

Cu alte cuvinte, atunci când se tranșează fondul cauzei – adică atunci când se pronunță o soluție de temeinicie sau netemeinicie a dreptului subiectiv pretins – cea hotărâre intră în autoritate de lucru judecat și un nou proces, caracterizat de tripla identitate de elemente (părți, obiect și cauză), nu va mai fi admisibil.

Pe cale de consecință, partea care a pierdut procesul nu va mai putea opune dreptul pretins adversarului său din primul proces (sau avânzilor-cauză ai acestuia) – aspectul negativ al autorității de lucru judecat, în timp ce partea care a câștigat procesul, va opune/se

⁴⁶ *Ibidem*.

va prevala de autoritatea de lucru judecat a hotărârii din primul litigiu împotriva adversarului său (sau a avânzilor-cauză ai acestuia) într-un eventual litigiu viitor, caracterizat de tripla identitate de elemente, iar instanța va fi obligată să respecte și ea autoritatea de lucru judecat a hotărârii definitive din primul proces – aspectul pozitiv al autorității de lucru judecat⁴⁷.

În ceea ce privește excepțiile cu efect dilatoriu (care sunt excepții de procedură), efectele admiterii acestora nu fac decât să dilate procesul, să amâne intrarea în cercetarea și soluționarea fondului, fără a-l afecta. În consecință, excepțiile dilatorii se deosebesc de apărările de fond prin aceea că primele nu afectează fondul, în timp ce acestea din urmă servesc la soluționarea cauzei pe fond, iar uneori chiar justifică soluția dată pe fond.

Însă, distincțiile dintre excepțiile procesuale și apărările de fond nu sunt limitate la problematica mai sus expusă, existând deosebiri și cu privire la scopul urmărit de cel care le formulează, ori legate de regimul de invocare sau legate de sancțiunile neinvocării în termen a unor excepții, ca și o serie de asemănări, fiecare chestiune având propria sa importanță practică.

Dar, concluzionând, apreciem că actuala reglementare prin care legiuitorul român consacră definiția legală a excepțiilor procesuale are un efect pozitiv asupra procedurii civile, având ca efect înlăturarea discuțiilor din literatura de specialitate generate de formularea definițiilor cu privire la această instituție.

3. Excepțiile de fond și apărările în fond

Dintre toate excepțiile arătate la punctul anterior și spre deosebire de apărările în fapt, excepțiile de fond sunt acelea care au ca obiect invocarea unor lipsuri privind condițiile de exercitiu a dreptului la acțiune, precum și acele excepții care sunt strâns legate de dreptul la acțiune.

Excepția lipsei de interes, excepția lipsei calității procesuală și excepția lipsei capacității procesuale sunt excepții de fond. Tot excepții de fond sunt prescripția și puterea lucrului judecat, deoarece afectează exercițiul dreptului la acțiune⁴⁸.

Apreciem corectă această departajare deoarece, pentru ca o persoană să fie parte în procesul civil trebuie să fie îndeplinite câteva condiții: să aibă capacitate procesuală (*legitimatio ad procesum*), să aibă calitate procesuală (*legitimatio ad causam*), să existe un drept pe care să-l valorifice în formă pozitivă sau negativă și să existe un interes pentru introducerea acțiunii în justiție.

Interesul, la rândul său, trebuie să îndeplinească următoarele condiții: să fie legitim, adică să nu vină în conflict cu legea și cu regulile de conviețuire socială, să fie născut și actual, adică reclamantul trebuie să justifice o încălcare a dreptului său subiectiv de către cel ce este chemat în judecată și să fie personal, adică dreptul subiectiv să aparțină celui ce promovează acțiunea sau celui ce se apără în procesul civil.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ C. Roșu, *Drept procesual civil. Partea generală, op. cit.*, p. 241.

Cerința existenței unui interes care să îndeplinească condițiile arătate anterior este generală pentru ca o persoană să devină parte în procesul civil, care trebuie îndeplinită atât în momentul introducerii acțiunii, cât și în momentul îndeplinirii altor acte procedurale. Sancțiunea care intervine în cazul în care lipsește interesul este respingerea acțiunii, această excepție fiind calificată ca o excepție de fond, întrucât privește exercițiul dreptului la acțiune, și peremptorie (dirimantă), pentru că efectul admiterii ei este respingerea acțiunii.

Rezultă că în categoria excepțiilor de fond ar trebui incluse acele excepții care:

– au ca obiect invocarea unor lipsuri referitoare la condițiile exercitării dreptului la acțiune: excepția de prematuritate a cererii, excepția lipsei de interes, excepția lipsei de calitate procesuală și excepția lipsei capacității procesuale;

– sunt strâns legate de dreptul la acțiune (de componentele acestuia): prescripția și autoritatea de lucru judecat, deoarece acestea afectează exercițiul dreptului la acțiune (aceea componentă a acestuia ce constă în posibilitatea de a obține condamnarea pârâtului);

– au ca obiect invocarea unor dispoziții legale care limitează sau îngăduiesc dreptul la acțiune în ceea ce privește exercitarea unor componente ale sale: excepția privind caracterul subsidiar al cererii în constatare față de cererea în realizare, excepția privind lipsa procedurii prealabile a reclamației administrative, în cazurile în care legea prevede obligativitatea acesteia, excepția de inadmisibilitate a exercitării recursului împotriva hotărârii definitive, excepția de inadmisibilitate a exercitării apelului împotriva hotărârii de expedient etc.⁴⁹

Unele păreri din doctrină susțin ideea încadrării prescripției în cadrul apărărilor de fond⁵⁰.

Considerăm eronate aceste păreri iar argumentele în favoarea ideii că excepția prescripției dreptului la acțiune nu poate fi doar o apărare de fond sunt următoarele: pe de o parte, art. 2.513 C. civ. arată faptul că prescripția poate fi opusă numai în primă instanță, prin întâmpinare, sau până la primul termen de judecată când părțile sunt legal citate, trăsătură specifică excepțiilor procesuale, câtă vreme apărările de fond pot fi invocate în tot cursul procesului și, pe de altă parte, admiterea excepției prescripției duce la respingerea acțiunii, fără a mai analiza celelalte apărări de fond, pe când o apărare de fond nu împiedică analizarea celorlalte apărări de fond.

În doctrina românească s-a încercat să se precizeze împrejurările care, distincte de excepțiile de procedură, nu sunt apărări de fond, ci tot excepții procesuale. Din această perspectivă, au existat două tendințe: pe de o parte, de a reduce numărul excepțiilor de fond la excepția lipsei de calitate, prescripția și autoritatea de lucru judecat, iar, pe de altă parte, de a lărgi sfera acestora, incluzându-se și unele mijloace care sunt totuși apărări de fond (plata, novația, compensația legală, tranzacția etc.)⁵¹.

Considerăm că în mod corect s-a arătat în doctrină⁵² faptul că trăsătura comună a excepțiilor de fond se desprinde din însăși noțiunea acestora, anume că sunt în strânsă legătură cu pretenția dedusă judecății, mai exact, cu exercițiul dreptului la acțiune.

⁴⁹ G. Boroș, M. Stancu, *Drept procesual civil, op. cit.*, p. 492.

⁵⁰ A. Vasile, *op. cit.*, p. 426.

⁵¹ G. Boroș, M. Stancu, *Drept procesual civil, op. cit.*, p. 493.

⁵² *Ibidem*.

Așa fiind, rezultă că, și în cazurile în care, prin unele dispoziții legale, dreptul la acțiune este îngădit în ceea ce privește exercitarea unor componente ale sale, excepțiile care au ca obiect invocarea acestor dispoziții legale sunt excepții de fond (de exemplu, excepția privind caracterul subsidiar al cererii în constatare față de cererea în realizare, excepția privind lipsa procedurii prealabile a reclamației administrative, în cazurile în care legea prevede obligativitatea acesteia, excepția de inadmisibilitate a exercitării recursului împotriva hotărârilor definitive, excepția de inadmisibilitate a exercitării apelului împotriva hotărârii de expedient etc.).

4. Natura juridică a excepției lipsei calității procesuale în procesul civil

Stabilirea naturii juridice a lipsei calității procesuale prezintă importanță în procesul civil. Trebuie să se cunoască, în primul rând, dacă excepția este un atribut al dreptului subiectiv sau este doar o putere autonomă de acțiune în justiție.

Excepția procesuală se află în strânsă legătură cu însuși dreptul subiectiv civil, astfel încât ea constituie un mijloc procedural de apărare a intereselor legale ale pârâtului⁵³.

Pârâtul poate apela la trei modalități de acțiune în proces:

– fie neagă sau contestă aspectele invocate de reclamant sau chiar dreptul invocat de reclamant;

– fie ia o atitudine ofensivă și ridică o excepție de natură să paralizeze cererea reclamantului;

– fie ridică pretenții proprii împotriva reclamantului prin cererea reconvențională⁵⁴.

Dacă adoptă o atitudine ofensivă, pârâtul poate invoca împrejurări formale, ce nu țin de fondul dreptului, dar care îl ajută fie să prelungască judecata, fie să se respingă acțiunea. Excepțiile procesuale constituie un mijloc de apărare al părții, însă în sens restrâns, întrucât acestea nu vizează fondul obiectului dedus judecării (apărări de fond), ci apărări ce privesc încălcarea unor reguli de organizare judecătorească, de competență, de procedură sau neregularități ale dreptului la acțiune⁵⁵.

Or, ce este calitatea procesuală? Calitatea procesuală este o condiție care trebuie să existe pentru ca un subiect de drept să fie parte într-un proces civil, o condiție de exercitare a acțiunii civile.

Art. 36 C. pr. civ. arată în mod expres ce se înțelege prin calitate procesuală:

„Calitatea procesuală rezultă din identitatea dintre părți și subiectele raportului juridic litigios, astfel cum acesta este dedus judecării. Existența sau inexistența drepturilor și a obligațiilor afirmate constituie o chestiune de fond”.

Practic, calitatea procesuală reprezintă, de fapt, identitatea între persoana reclamantului și persoana care este titularul dreptului subiectiv dedus judecării, respectiv identitatea între persoana pârâtului și cel obligat în cadrul raportului juridic dedus judecării.

⁵³ I. Leș, *Tratat de drept procesual civil cu referiri la Proiectul Codului de procedură civilă*, ediția a 5-a, Editura C. H. Beck, București, 2010, p. 506.

⁵⁴ A. Suciu, *op. cit.*, p. 18.

⁵⁵ *Idem*, p. 19.

Așa cum am arătat, excepția poate fi definită ca fiind mijlocul procedural prin care, în condițiile legii, partea interesată, procurorul sau instanța, din oficiu, invocă, în cadrul procesului civil și fără a pune în discuție fondul dreptului, neregularități procedurale privitoare la compunerea și constituirea instanței, competența acesteia ori la procedura de judecată sau lipsuri referitoare la exercițiul dreptului la acțiune ori, dimpotrivă, aplicarea normelor legale referitoare la acestea, urmărind, după caz, declinarea competenței, amânarea judecării, refacerea unor acte, anularea, respingerea ori perimarea cererii, adică întârzierea sau împiedicarea judecării⁵⁶.

Astfel, raportat la definiția calității procesuale și la cea a excepțiilor procesuale, ca natură juridică, excepția lipsei calității procesuale este o excepție procesuală, în sensul art. 31 C. pr. civ.

Despre excepție nu se poate vorbi făcându-se abstracție de noțiunea de apărare. Deoarece, într-un sens larg, prin apărare se desemnează toate mijloacele folosite de pârât pentru a obține respingerea cererii reclamantului sau numai întârzierea judecării⁵⁷.

Într-adevăr, pârâtul este îndreptățit să întrebuițeze cele mai diverse procedee spre a obține apărarea intereselor sale⁵⁸. În acest scop, pârâtul poate nega faptele alegate de reclamant, poate nega însăși existența dreptului invocat de reclamant, stingerea dreptului și a obligației sale corelative sau chiar lisa calității sale procesuale față de raportul juridic dedus judecării.

Natura juridică a excepțiilor procesuale este aceea de apărări procesuale, în sensul art. 31 C. pr. civ., și nu se confundă, astfel, cu apărările de fond, care tind la respingerea acțiunii sau a cererii ca nefondată.

Într-adevăr, față de sensul larg al noțiunii de apărare, care include atât apărările de fond, cât și apărările procesuale, excepțiile procesuale se încadrează în categoria apărărilor procesuale. Însă, în sens restrâns, discutăm despre o veritabilă excepție procesuală.

În practica judiciară, excepțiile procesuale joacă un rol deosebit de important în soluționarea promptă și corectă a litigiilor. Ele se alătură celorlalte mijloace de apărare pe care una din părți le poate utiliza în sprijinul poziției sale în proces. Nu rareori, un proces civil se finalizează pe cale de excepție.

Consecințele admiterii unor excepții sunt grave pentru una din părți, întrucât ele pot avea un efect dilatoriu sau chiar peremptoriu, cum este cazul excepției lipsei calității procesuale și implicit asupra posibilităților de restabilire grabnică a raporturilor juridice contestate⁵⁹.

Excepția procesuală este definită în doctrină ca acel mijloc prin care partea interesată, procurorul sau instanța, din oficiu, invocă, fără a atinge fondul dreptului, neregularități cu privire la, printre altele, calitatea procesuală a părților din cadrul unui litigiu⁶⁰.

⁵⁶ D.A. P. Florescu, *Excepțiile în procesul civil, op. cit.*, p. 19.

⁵⁷ I. Leș, *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole, op. cit.*, p. 379.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *Idem*, p. 381.

⁶⁰ G.C. Frențiu, D.L. Băldean, *Noul Cod de procedură civilă comentat*, Editura Hamangiu, București, 2013, p. 465.

Practic, lipsa calității procesuale active sau pasive poate fi invocată pe cale de excepție în tot cursul judecării, de oricare dintre părțile interesate, de procuror și de instanță din oficiu, admiterea ei determinând respingerea acțiunii ca fiind introdusă de o persoană fără calitate⁶¹.

Această natură juridică a fost stabilită și în practica instanțelor de judecată. Spre exemplu, cu ocazia soluționării unei cauze, instanța a stabilit faptul că lipsa calității procesuale active a reclamantului este o excepție de fond, în strânsă legătură cu pretenția dedusă judecării, mai exact cu exercițiul dreptului la acțiune. Având în vedere acest caracter, ea a fost analizată și dezlegată de instanța anterioară pe baza unui probatoriu administrat în cauză și, nefiind elemente noi legate de acest aspect invocate în al doilea litigiu, prima soluție, fiind definitivă, beneficiază de autoritate de lucru judecat⁶².

5. Concluzii

În final, trebuie să înțelegem că excepțiile sunt mijloace de apărare care privesc încălcarea unor norme de organizare, de procedură sau privind exercițiul dreptului la acțiune, iar sub aspectul efectelor lor, tind fie la amânarea cauzei, fie la respingerea pretențiilor – dar, în acest caz, fără o analiză în fond.

După cum am arătat, excepțiile sunt, cel puțin pentru părți, un mijloc de contracarare a pretențiilor adversarilor procesuali și, într-un sens larg, ele sunt asociate apărărilor în proces.

Considerăm benefică definiția dată în cuprinsul C. pr. civ. care detaliază noțiunea de excepție procesuală, arătând expres neregularitățile procedurale care se pot încadra în domeniul excepțiilor.

În organizarea apărărilor în cadrul unui litigiu, considerăm că părțile uzează frecvent de excepții, opunându-le adversarilor lor procesuali, chiar dacă acestea nu se încadrează în sfera excepțiilor procesuale, așa cum acestea sunt formulate, invocând strict critici cu privire la participarea lor în cadrul unui litigiu prin raportare la cadrul invocat prin acțiune.

În această situație, este rolul instanței să stabilească dacă, din punct de vedere procesual, partea se apără prin invocarea unei excepții procesuale sau își denumeste astfel o simplă apărare de fond, cu alte cuvinte, să clarifice și să califice natura apărării, respectiv dacă este o apărare de fond sau o excepție.

⁶¹ *Idem*, p. 49.

⁶² Decizia civilă nr. 1583/2007 pronunțată de Curtea de Apel București, Secția a III-a, publicată în Revista română de jurisprudență nr. 2/2009, p. 169-170.

